

УДК 378.147:37.011.3

Мусхаріна Ю.Ю., Бабак В.В., Мусенко Є.Я.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОЗДОРОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Науково обґрунтовані та впроваджені педагогічні умови в процес професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення підлітків виявилися ефективними. Отримані результати засвідчили позитивну динаміку в рівнях готовності студентів до оздоровчої діяльності.

Ключові слова: підготовка, вчитель, фізична культура, оздоровлення, підлітки.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я й здоров'я оточуючих як до вищої соціальної цінності, формування високого рівня здоров'я дітей і учнівської молоді. У першу чергу це обумовлено стійкими негативними тенденціями стану здоров'я дітей і підлітків [6].

Велика роль у процесі фізичного виховання підростаючого покоління, формування його готовності до здорової життєдіяльності належить учителю, зокрема фізичної культури, що виступає носієм цінностей фізичного виховання, дієвим чинником оздоровлення учнів. У зв'язку з цим, педагогічно-науковці, викладачі-методисти, фахівці з фізичної культури ведуть інтенсивні пошуки нового змісту, форм і методів підвищення якості підготовки вчительських кадрів з фізичного виховання, діяльність яких безпосередньо впливає на забезпечення й розвиток фізичного, психічного і духовного здоров'я підростаючого покоління.

Розв'язання завдань виховання здорової молоді, відповідно до концепції розвитку сучасного загальноосвітнього навчального закладу, слід здійснювати шляхом підсилення мотиваційного компонента виховання здорового способу життя, піднесення оздоровчої функції фізичної культури, використанням оздоровчих методів тощо, що неможливо реалізувати без спеціальної підготовки до цього майбутнього вчителя фізичної культури [8; 9].

Дослідження виконане згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди "Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах" (РК № 1-20019U004104).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливу актуальність у рамках нашого дослідження здобувають проблеми пошуку нових підходів до умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури щодо оздоровлення школярів, здатного здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому й професійному рівнях [1]; впровадження інноваційних, нетрадиційних оздоровчих технологій, які сприятимуть формуванню в майбутніх учителів пошукової спрямованості, спонукати їх на створення авторських програм оздоровлення [3].

Особливості підготовки вчителя фізичної культури схарактеризовано в наукових працях В. Байдака, Н. Зубанової, О. Камаєва, Т. Кравчук, М. Кричфалушого, Л. Сущенко, О. Тимошенко, А. Цюся, зокрема до розв'язання професійних ситуацій – у дослідженнях Р. Карпюк, В. Олещука, В. Стрельнікова, О. Шалара та інших; до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи – у працях В. Золочевського, Л. Єлісеєвої, Л. Іванової, Я. Ніфаки та інших.

Шляхи формування засобами фізичного виховання здорового способу життя та культури здоров'я школярів розглянуто в наукових працях В. Бабица, Н. Крутогорської, К. Оглобліна, А. Популяха, Г. Приходько, Д. Солопчука, О. Демінського, результати дослідження проблеми формування мотивації та інтересу до занять фізичною культурою дітей підліткового віку представлено в працях Г. Безверхньої, І. Городинської, К. Жукотинського, Л. Іванченко, В. Лисяка та інших.

Аналіз особливостей дітей підліткового віку подано в працях В. Аверіна, Л. Виготського, Т. Галенка, Н. Колотія. Чинникам, що зумовлюють необхідність оздоровлення дітей підліткового віку, присвячено праці Г. Апанасенка, Т. Бондар, В. Бутаєва, В. Моченова, С. Рибалкіної та інших. Теоретичне обґрунтування потенціалу різних методів в оздоровленні дітей висвітлено в дослідженнях К. Бутейка, О. Дубога, В. Самойловича, Б. Толкачова, Л. Єлісеєвої.

Водночас під час аналізу наявної на сьогодні наукової літератури з окресленої тематики встановлено, що проблема підготовки вчителя фізичної культури до оздоровлення дітей підліткового віку в загальноосвітньому навчальному закладі, зокрема такий її аспект, як педагогічні умови відповідної фахової підготовки не була предметом спеціального дослідження.

Постановка завдання. Експериментально перевірити ефективність впровадженого комплексу педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення школярів.

Виклад основного матеріалу. Визначення науковцями (М. Васильєва [2], В. Лозова [5], Л. Іванова [4], К. Оглоблін [7], А. Троцько [10] та інші) процесу професійної підготовки як цілеспрямованої, спеціально організованої, планомірної, змістовної діяльності суб'єктів навчально-вихованого процесу (викладачів і студентів) у вищому навчальному закладі, спрямовану на формування в майбутніх фахівців готовності до успішної професійної діяльності, дало можливість схарактеризувати *підготовку майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення дітей підліткового віку* як цілеспрямовану взаємодію всіх суб'єктів навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, спрямовану на формування готовності майбутнього фахівця до виконання функцій з оздоровлення підлітків шляхом організації оздоровчої діяльності з використанням традиційних та нетрадиційних форм і методів оздоровлення.

Враховуючи функції вчителя фізичної культури з оздоровлення учнів у загальноосвітньому навчальному закладі, визначена й схарактеризована його *готовність до оздоровлення дітей* як інтегрований професійно-особистісний феномен, який включає наявність потреби, мотивів, інтересів до оволодіння методами оздоровлення та використання їх в організованій оздоровчій діяльності, здатності її здійснювати систематично й цілеспрямовано на основі сформованої системи конкретних знань, умінь і навичок.

Згідно зі складовими частинами готовності визначені та схарактеризовані критерії й показники готовності майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення підлітків: *мотиваційний* (наявність прагнення до організації оздоровчої діяльності, використання методів оздоровлення школярів, яке відбувається в підвищенні інтересу до їхнього застосування з метою зміцнення здоров'я школярів, усвідомлення потреби досягати успіху в оздоровленні дітей); *когнітивний* (сформованість психолого-педагогічних, медико-біологічних і технологічних знань особливостей, організації, умов оптимального застосування методів оздоровлення школярів); *діяльнісний* (сформованість прогностичних умінь щодо формування культури здоров'я школярів, ведення профілактичної роботи, застосування методів оздоровлення і т.п.; організаторських умінь щодо пропаганди й використання методів оздоровлення в оздоровчій діяльності; комунікативних умінь – роз'яснення школярам, батькам, колегами необхідності та особливостей застосування методів оздоровлення для поліпшення стану здоров'я; гностичних умінь – навчання школярів, батьків і колег використовувати методи оздоровлення; дослідницьких умінь, спрямованих на пошук оптимальних методів оздоровлення, аналіз ефективності їх застосування, внесення корективів і т.п.); *рефлексивний* (здатність до самоаналізу та осмислення діяльності щодо оздоровлення дітей та себе особисто, до саморегуляції й самовдосконалення).

На підставі аналізу програм навчальних дисциплін з підготовки вчителів фізичної культури, який засвідчив про недостатність забезпечення теоретико-методичної й практичної підготовки майбутніх фахівців до організації оздоровлення школярів, власного практичного досвіду викладацької діяльності, опитування викладачів і вчителів фізичної культури був визначений і теоретично обґрунтований комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних педагогічних умов, реалізація яких приблизно буде сприяти підвищенню рівня готовності майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення школярів: забезпечення педагогічної підтримки з боку викладачів мотивації студентів щодо підготовки до оздоровлення підлітків; удосконалення й розширення змісту підготовки студентів з організації оздоровлення школярів і профілактики порушень стану власного здоров'я; розроблення та впровадження методичного забезпечення факультативу "Оздоровлення підлітків".

З метою перевірки ефективності науково і теоретично обґрунтованих педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення дітей підліткового віку була організована й проведена експериментальна робота, яка передбачала констатуючий, формулюючий та контрольний етапи.

Для діагностики отриманих результатів експерименту, що проводився в природних умовах професійної підготовки Державного вищого навчального закладу "Донбаський державний педагогічний університет" і Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, використовувалися певні критерії, показники та рівні готовності студентів до оздоровлення школярів. У дослідженні приймали участь 124 студенти (60 студентів – експериментальна група та 64 – контрольна), принципів відмінностей між якими на констатувальному етапі не спостерігалось. В експериментальній групі здійснювалося впровадження педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення дітей підліткового віку.

Для забезпечення кожної з педагогічних умов було розроблено й впроваджене відповідні форми, методи й засоби. З метою забезпечення педагогічної підтримки викладачів вищого педагогічного

навчального закладу щодо підготовки студентів до оздоровчої діяльності використовували методичні семінари, конференції з надання інформації про стан здоров'я дітей підліткового віку, системи оздоровлення і їх ефективність, необхідність використання методів оздоровлення школярів; консультування викладачів щодо особливостей використання методів оздоровлення.

З метою забезпечення студентів інтегративними знаннями й уміннями з питань оздоровлення школярів у навчальній та позанавчальній діяльності здійснювали наповнення навчальних програм різних дисциплін ("Педагогіка", "Філософія", "Психологія", "Валеологія", "Методика викладання фізичної культури в спеціальних медичних групах") додатковими питаннями філософського відношення до проблем здоров'я й оздоровлення, психологічних особливостей оздоровлення дітей, профілактики психологічних порушень дітей, учителів, оволодіння технологіями оздоровлення і т.п., що передбачало використання активних методів засвоєння інформації (проведення круглих столів, дискусій, ігор, конференцій); введення в плани виховної роботи заходів на оздоровчу проблематику, організація практики студентів з використанням методів оздоровлення дітей загальноосвітнього навчального закладу, самостійної роботи, спільні з викладачем експериментальні дослідження.

У процесі впровадження факультативу "Оздоровлення підлітків" розроблене теоретико-методичне забезпечення більш детального вивчення проблеми здоров'я дітей, виховання в них культури здоров'я й уміння використовувати методи оздоровлення без шкоди власному здоров'ю, а також для одержання знань щодо виховної роботи з батьками школярів і всього педагогічного колективу школи, що передбачало використання лекцій-бесід, проблемних, бінарних лекцій, симпозіумів, дискусійних годин, уроків мудрості, семінарів-тренінгів, презентацій, ділових ігор, колективних творчих робіт, лабораторно-практичних занять в умовах спортивно-оздоровчого комплексу санаторію та університету, консультацій фахівців-медиків, методистів лікувальної фізичної культури.

Під час педагогічної практики в загальноосвітньому навчальному закладі викладачі-керівники координували роботу студентів у виховних і оздоровчих напрямках, формуючи у студентів гностичні, комунікативні, організаторські вміння, тобто діяльний компонент готовності майбутнього вчителя фізичної культури щодо оздоровлення школярів у загальноосвітньому навчальному закладі. Залучали студентів до участі в батьківських зборах з доповідями про застосування методів оздоровлення дітей у повсякденному житті, необхідність об'єднання рухової активності та м'язової релаксації, психологічну націленість на видужання й оздоровлення, ведення здорового способу життя як важливого компонента здоров'я дитини.

Оцінюючи формування окремих компонентів готовності студентів до використання методів оздоровлення підлітків, можна констатувати, що у студентів експериментальної групи відзначені більш високі показники сформованості всіх компонентів, ніж в контрольній групі студентів, що відбито як узагальнені результати у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення дітей підліткового віку (у %)

Рівні готовності	Експериментальна група			Контрольна група		
	Конст етап. (%)	Контр.етап (%)	t- критерій	Конст етап. (%)	Контр.етап (%)	t- критерій
Високий	5,4	64,7	2,043	6,2	36,3	3,242
Середній	24,6	25	2,783	26,2	38,2	2,361
Низький	70	10,3	2,327	67,6	25,5	5,451

Отже, високого рівня готовності до оздоровлення дітей підліткового віку досягли 64,7% студентів експериментальної групи, тоді як в контрольній групі лише 36,3%.

Високий рівень сформованості готовності характеризується спрямованістю професійної діяльності майбутніх вчителів на школярів, стійким інтересом, постійним прагненням до самовдосконалення й творчості в роботі з організації оздоровчої діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі з використанням форм і методів в оздоровлення підлітків. Студенти експериментальної групи вивчали додаткову літературу щодо проблеми оздоровлення, вибірково застосовували науково-практичну інформацію в діяльності, адаптуючи її до вікових і статевих особливостей школярів, виходячи з реальних умов функціонування школи. Студенти відзначали, що від організації роботи з опанування використанням форм і методів оздоровлення отримали користь і задоволення. Знання студентів високого рівня відрізнялися повнотою й системністю, легкістю їх використання у конкретних практичних ситуаціях. Уміння студентів експериментальної групи мали виражений творчий характер, були

доцільними, обґрунтованими на рівні закономірностей психолого-педагогічної діяльності, відповідали сутності й особливостям роботи з використанням форм і методів оздоровлення учнів в умовах загальноосвітньої школи. Студенти володіли навичками самостійного корекційного аналізу власних дій, адекватної оцінки та взаємооцінки роботи з використанням форм і методів оздоровлення, активного саморегулювання індивідуальних станів, рефлексивна поведінка здійснювалася на основі внутрішніх спонукань і відповідальності. При наявності утруднень студент не тільки реконструював ситуацію, але й аналізував її можливі зміни, знаходив без утруднень нові виходи з нестандартних ситуацій в оздоровчій діяльності.

Середній рівень готовності до оздоровлення підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі було виявлено у 25% експериментальної та 38,2% контрольної групи студентів, що є втішеною інформацією. Проте ще не свідчить про більш позитивні зрушення у студентів контрольної групи, оскільки в експериментальній групі відбулися значні покращення у високому рівні готовності, а у студентів контрольної групи за роки навчання у вищому навчальному закладі відбулося забезпечення готовності до оздоровлення підлітків лише до середнього рівня, що є явно недостатнім.

Студенти з середнім рівнем готовності проявляли стійкий інтерес і прагнення до самовдосконалення в процесі підготовки до роботи з використанням форм і методів оздоровлення підлітків і лише у деяких ситуаціях здатні застосовувати творчий підхід. Знання студентів були достатньо міцними й систематизованими, однак є певні прогалини в них стосовно застосування в нестандартних ситуаціях практичної діяльності. Успішно, послідовно й усвідомлено такі студенти застосовували уміння в типових ситуаціях, проте в нових умовах, що швидко змінюються, іноді зазнавали утруднень у прийнятті вірних рішень під час вибору та використання форм і методів оздоровлення підлітків, організації оздоровчої діяльності в цілому. Розв'язання рефлексивних завдань супроводжувалося з моментами бездіяльності. Студенти даного рівня не завжди виступали ініціаторами рефлексивної діяльності.

Низький рівень готовності до оздоровлення дітей підліткового віку у загальноосвітньому навчальному закладі було виявлено у більшій кількості студентів контрольної групи порівняно з експериментальною – у 25,5% та 10,3% відповідно. До цього рівня відносяться студенти, у яких або не сформовані всі компоненти готовності, або сформовано лише окремі з них (найчастіше мотиваційний компонент готовності, що підтверджує факт бажання й розуміння необхідності організації оздоровчої діяльності з підлітками, проте цього явно недостатньо для реалізації такої діяльності). Студенти низького рівня готовності проявляли негативне або байдуже відношення до використання форм і методів оздоровлення, не мали зацікавленості в їхньому застосуванні на заняттях зі школярами. Знання про форми і методи оздоровлення було неглибокими, безсистемними, поверховими, неміцними, виявлялися на рівні фрагментарних відомостей. Необхідні уміння розвинені слабко, майже не виявляються у практичній діяльності. Студенти не володіли навичками критично-конструктивного й позитивного аналізу своєї діяльності, у випадку появи утруднень при використанні методів оздоровлення припиняли свою діяльність. У рефлексивні дії не включалися. Цей рівень характеризував неготовність студентів до використання методів оздоровлення дітей підліткового віку в загальноосвітньому навчальному закладі й зумовлював необхідність проведення спеціальної роботи з подолання цих недоліків.

Отже, отримані дані свідчать про те, що у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною спостерігається кількісне зростання базових компонентів готовності студентів до оздоровлення дітей підліткового віку, що характеризуються й якісно. Більша кількість студентів експериментальної групи виявилися не просто готовими до оздоровчої діяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу (мали сформовану потребу здійснювати оздоровлення, формувати культуру здоров'я підлітків, були добре обізнаними щодо форм і методів оздоровлення, особливостей і умов їх використання відповідно до особистісних і вікових особливостей підлітків), але й постійно займалися вдосконаленням щодо оздоровчої діяльності не тільки під час занять, але й у вільний від навчання час (організуючи активний відпочинок дітей під час практики, відпрацьовуючи методи оздоровлення на науково-практичній базі тощо).

Висновки

Отримані результати дають підставу стверджувати, що освітній процес у вищому навчальному закладі, орієнтований на формування готовності студентів до оздоровлення дітей підліткового віку, може бути результативним, якщо він забезпечує впровадження педагогічних умов: забезпечення педагогічної підтримки з боку викладачів мотивації студентів щодо підготовки до оздоровлення підлітків; удосконалення й розширення змісту підготовки студентів з організації оздоровлення школярів і профілактики порушень стану власного здоров'я; розроблення та впровадження методичного забезпечення факультативу "Оздоровлення підлітків".

Наведені показники доводять ефективність реалізації в процесі професійної підготовки виявлених і науково обґрунтованих педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення дітей підліткового віку в загальноосвітньому навчальному закладі.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у запровадженні нових технологій підвищення якості підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровлення школярів.

Використані джерела

1. Бондар Т. С. Здоров'я школярів : практичні матеріали для повсякденної роботи педагога / Т. С. Бондар. – Х. : Ранок, 2009. – 192 с.
2. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Васильєва Марина Петрівна. – Х., 2004. – 428 с.
3. Дубогай О. Д. Управління формуванням професійного інтересу до зайняти фізичними вправами в студентів педагогічного вузу / О. Д. Дубогай // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві: зб. наук. ін. – Луцьк, 1999. – С. 15–17.
4. Іванова Л.І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Іванова Любов Іванівна. – К., 2007. – 376 с.
5. Лозова В. І. Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів / В. І. Лозова // Педагогіка та психологія : збірн. наук. пр. – Харків: ОВС, 2002. – Вип. 21. – С. 60–63.
6. Мусхаріна Ю. Ю. Формування культури здоров'я майбутнього вчителя фізичної культури як важлива умова ефективності оздоровлення підлітків / Ю. Ю. Мусхаріна // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Х. : УПА, 2010. – Вип. № 30–31. – С. 218–222.
7. Оглоблин К. А. Опережающая стратегия подготовки педагогов физической культуры на основе непрерывного здоровьесформирующего образования : автореф. дисс. на стиск. научн. степ. доктора пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика проф. образования" / К. А. Оглоблин. – СПб., 2008. – 43 с.
8. Про затвердження заходів, спрямованих на реформування системи фізичного виховання учнів та студентської молоді у навчальних закладах України : Наказ Міністерства освіти і науки України № 1078 [Чинний від 2008-11-27] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
9. Про систему організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загально-освітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України № 486 [Чинний від 2003-07-21] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
10. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика проф. освіти" / Г. В. Троцько. – К., 1997. – 54 с.

Muskharina Y.Y., Babak V. V., Musenko E.Y.

FEATURES OF PREPARATION OF FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE TO IMPROVEMENT OF CHILDREN OF TEENAGE AGE

Scientifically reasonable and introduced pedagogical conditions in process of vocational training of future teacher of physical culture to improvement of teenagers were effective. The received results provided positive dynamics in levels of readiness of students to improving activity.

Key words: *preparation, teacher, physical culture, improvement, teenagers.*

Стаття надійшла до редакції 27.08.2013 р.